

ARANY JÁNOS

BUDA HALÁLA:
HÚN REGE

János Arany

Buda halála: Hún rege

«Public Domain»

Arany J.

Buda halála: Hún rege / J. Arany — «Public Domain»,

Содержание

ELŐSZÓ	5
ELSŐ ÉNEK.	6
MÁSODIK ÉNEK.	11
HARMADIK ÉNEK.	16
NEGYEDIK ÉNEK.	21
ÖTÖDIK ÉNEK.	27
Конец ознакомительного фрагмента.	32

János Arany

Buda halála: Hún rege

ELŐSZÓ

Jelen költemény, a mennyiben Buda viszonyát Etelével tárgyalja, teljes egész; de a mennyiben későbbi fejlemények alapjául szolgál, csak mintegy előjátékát teszi a nagy tragédiának, mely a szerző gondolatában már megalkotva él. Annál fogva, ha talán a költői nemesis ellen kifogása lenne a bírálóknak: kéri a szerző ezt tekintetbe venni. Tudniillik e költeménynek is egy *magasb* egységbe kellvén összefolynia, nem lehetett ennek *special* egységét annyira bezárni, hogy a továbbiakkal minden kapcsolata megszűnjék.

Mi az elbeszélés ószerűen naiv formáját illeti, az nem *affectatio*. Szerző annyira s oly kizárólag jelen tárgyhöz tartozónak véli ezt, hogy részéről képtelen vakmerőségnek gondolna egy oly eposzt, melyben Attila szerepel, így kezdeni: „Férfiat énekelek“... stb. míg a krónikák egyszerű nyelvén sok mindent el lehet mondani. Hanem ezt és a hasonlókat olvasói ítéletére bizza

a szerző.

ELSŐ ÉNEK. BUDA KIRÁLY MEGOSZTJA ÖCSCSÉVEL ¹ AZ URALKODÁST

Hullatja levelét az idő vén fája,
Terítve hatalmas rétegben alája;
Én ez avart jártam; tünődve megálltam:
Egy régi levélen ezt írva találtam.

Már Keveházába² Bendeguz megtére,
Rof³ is oda szállott, jó Buda testvére;
Most Buda országol (mert ő vala közbül)
Atyja örökségén három fia közzül.

Tisza-Duna síkján, Zagyva folyó mellett,
Sátora egy dombon kék égre szökellett;
Ez vala a város, ez Buda királyi
Lakhelye, faművü sátor-palotái.

Nem szorul e város tetemes falakra,
Nagy henye kövekből nincs együvé rakva;
Az erőnek szolgál kirepítő fészkül,
Nem a pulyaságnak biztos menedékül.

Tündér palotának bizonyára hinnéd,
Melyet a fuvó szél tovalehel innét;
Mintha csak a földből kelne egy-egy ága,
Tornyosan áll s cifrán: a pusztá virága.

Onnan Buda nyáját őrzi vala békén,
Szeliden országol húnok erős népén,
Lát egyenes törvényt, mint apa, mindennek;
Ül lakomát vígan; áldozik Istennek.

Egy nap is udvarhoz rendelte a főket,
Áldozni, tanácsba, összehívá őket;
Gazdag aranyhímmel vont falu sátorban
A nagyok, a bölcsek telepedtek sorban.

Ott vala, im, öcsce Etele királyfi;

¹ *Öcscsével*. Megszoktuk Budát *ifjabb* testvérnek képzelni, de csak is megszoktuk. A krónikák egyszerűen *frater*-t mondanak, s az lehet bátya, öcs egyaránt. A Nibelungen *Blódel*-e, igaz, fiatalabb; de az nem történet. Thierry Amade (nem tudom mi forrás után) határozottan *Budát* nevezi *frère aîné*nek. Hogy tárgyamra nézve e fölvétel igen háládatos volt, az olvasó meg fog győződni.

² *Keveháza*. A hunok fejedelmi temetője.

³ *Rof*. Így nevezem (Szabó Károlylyal) azon hún királyt, a ki *Rova Reuva*, *Ruas* stb. név alatt fordul elő az évkönyvekben. Valószínűleg *Rof* helység tartja emlékezetét.

Bendeguz atyjoknak éltes daliái:
Régi Szalárd, Bulcsu; – Torda öreg-táltos,
Szömöre a kádár és a gyula Álmos.

Ott sunnyoga hátul az idegen Detre;
Nem üle jobbágyként főfő kerevetre,
Tisztessége vagyon, de magát alázza,
Hódoló mosolynak arczát lepi mázza.

Hogy mind begyülének, ezek és a többi,
Hún ágak apái, hún seregek főbbi:
Fényével a homlok mind szegül Budára,
Ő pedig ily szókat veszen ajakára:

Az öreg Istennek adassék tisztelet,
Ki hadszekerén jár magas felhők felett,
Megűzi a rosszat lángtollu nyilával,
Jókra viszont jót ad két teli markával.

Tanácsot az ember bizva mikép leljen?
Kivált maga ülvén fejedelmi helyen?..
Ide-oda lelkét úgy verdesi baj, gond,
Mint hegy tetején fa szél mentibe' hajlong.

Ki meri mondani: ezt teszem, ez jó lesz;
Községre, magamra, tisztelet-hozó lesz?
Nyilat is ellőjük – mindennapi példa –
Szél veri utjából, nem jut soha célba.

Gonosz egy ló a tett: fölveszi gazdáját,
Hagyja előbb fékkel igazítani száját;
De neki-bogárizik minden kicsiségre:
Viszi tűznek-viznek, lehajítja végre.

Egyet tudok, a mi, emberi dologban,
Hogy sikere légyen, teheti legjobban:
Józan okos mérték. Ez folyamok partja,
Mely rohanó tettek árját visszatartja.

Mértékre a kalmár javait emelvén,
Ott ül az igazság, rúdja közép nyelvén;
Mértékkel a bíró feleket juháztat,
Közöli a vágást, engedve hibáztat.

Ott az egyenesség, ott pihen a béke,
Hol lebegő sulynak más súly nehezéke;
Két összefolyó víz háborogva indul
Míg színbe verődik – ám csöndes azontul.

Emberem az ember, ki, midőn vendégem,
Sem eszik, sem iszik túl rendes elégen;
A mi nem árt, éli; a mi fölös hagyja:
Tisztes öregségben az lesz neme atyja.

Engem is oly szózat – Isten szava – inte,
Nem most, de szünetlen, és már eleinte:
Királyi hatalmom választani ketté;
A régi tanács, im, most serdüle tetté.

Mért nekem, egy szájjal, dús lakomán laknom?
Azt, ki velem egy-vér, onnan kitagadnom?
Bíró ha ítelnék, kalmár noha mérnék:
Ilyen igazságot tenni bizony félnék.

Nem csökken az által húnok birodalma,
Hogy kétféle oszlik tetején hatalma;
Még terepélyesebb a fa, ha két águ,
Noha *egy* sudar tán nagyobb magasságu.

Hatalmom telijét im hát ma kiöntöm,
Etele öcsémet királyul köszöntöm;
Két víz rokon árja így léssen egyenlő,
Igy, tartani egymást, két suly elegendő.

Nem gondolom azzal fénynek apadását:
Egy fáklya tüzeről ha gyujtani mását;
Atyafi osztályban láng nem fogy a lánggal,
Sőt ragyog a kettő még telyesb világgal.

Én a sokaságot bírni tudom békén,
Te, mint hadi ménlő kültre riad fékén...
Légy te, öcsém, a *kard*; én leszek a *pálcza*;
Isten a jó tettet jóval koronázza! –

Igy szólva, felállott, s derekáról Buda
Nyujtá dali kardját Etelének oda.
Helybehagyák ott mind bölcs szavait, tettét,
Mivel öcscsét nála jobban is szerették.

Akkoron áldozni, vér-esküre mentek
Buda, Etel, és a többi tanács-rendek;
Áll vala udvarban megrakva nagy oltár,
Feltüzve a szent kard legtetején volt már.

Onnan imás szókkal ősz Torda levette,
Előbb Buda karján ereit pedzette,
Aztán Etelének szögze hegye fényét,
Vére ugyan verte a gyula edényét.

Majd tiszta fehér mént, kin nem vala szeplő,
Kantár soha nem tört, nem nyűgöze gyeplő –
Ilyen lovat ólból pányván kivezettek,
Onnan, hol az oltár szent állati ettek.

Kardját az öreg pap kés módra fonákul
Markolva döfé, hol rengő szügyi tágul,
Messze kirántotta szablyával a vérét;
Bíbor szalag oztán tarkázta fehérét.

Összerogyott a ló. Most a garabonczok⁴
– Mint keselyű had gyül taglani új konczot –
Bőrét lefeszíték, johait⁵ fölmetszék,
Nézni a *nézőknek*⁶ oltárra helyezték.

Akkor sem a táltos, sem más jelek-őre
Isten igazságát nem látta előre:
Nem látta, hogy e nap véres napok atyja,
Még a maradék is gyászolva siratja.

Örömmel a máglyát a gyula meggyujtá,
Láng lobogó nyelvét nagy egekre nyujtá;
Körben-karikában zendült magas ének,
Gerjedve hatalmas tülkök felelének.

Színborral edényét Szömöre oszlatta,
Izlelni előbb is Buda hősnék adta;
Csend vált egyszeriben a daliák nyelvén;
Ő pedig így kezdé, poharát emelvén:

Had ura, im hallj szót, kinek neved ISTEN!
Igaz nekem úgy légy, mint igazán eskem:
Hogy e mai szertől soha el nem állok;
Etele öcsémmel visszat nem csinállok.

Serleg telijéből most oltárra önte,
Lendítve kicsínyég, társára köszönte:
S ivott valamicskét. Öcscse azonképen
A nagy örök esküt imádkozta szépen:

Hadak ura, Isten! az enyém is halljad!
Soha te ne segélj, ha cselekszem olyat,
Hogy e mai szertől valaha elállok,

⁴ *Garaboncz*. Ipolyi gyanítása szerint hadd legyen amaz alárendelt papi osztály, mely áldozatoknál a kézímunkát, bonczolást mit, végezte.

⁵ *Joh*, vagy *jonhó*. Régi szó, jelenti a nemesebb belrészeket.

⁶ *Nézők*, (*oltárnézők*). A babona nyelvén maig fennmaradt szó, noha ma eltérő értelemben.

Jó Buda bátyámmal visszat ha csinállok.

Erre ivott ő is. Azzal kavarintá,
Mind a maradékot oltárra zuhintá;
Serczegve a zsarát füstöt vete tőle,
Vérharagos lángok csaptak ki belőle.

Megdöbbene Torda. Hanem oztán másra,
Fordultak az elmék vidor áldomásra:
Éjfélíg örömmel ittanak és ettek,
Hogy Buda és öcsce ilyen osztályt tettek.

MÁSODIK ÉNEK. DETRE TANÁCSA

Másnap az esztendő tavaszi reggele
Jó hún daliákra mámorosan kele;
Künn ragyogott ég föld fénye, vidámsága:
Benn küzd vala köddel az elme világa.

Künn már az arany nap sugarát előnti,
Mint páva ha büszkén tollait berzenti;
Szőke fodor felhők, hattyúi az égnek,
Úsznak vala tükrén a mennyei kéknek.

Tiszta az al-lég is, mintha üveg lenne,
Messzire a látás föl nem akad benne,
Reggeli szellőcske mosdatja hüs árral,
Csillan imitt-amott repeső bogárral.

Ám jó Buda mindezt, a sátor eresztül,
Látja, miként felhőn, nagy poron keresztül;
Az arany idő is neki halott-sárga,
Visszas neki Isten gyönyörű világa.

Benn pedig elméjét friss gond veri, hajtja,
Marczona józanság hidegen csúszt rajta,
Vád neki a mit tett, bánja ha mit nem tett:
Úgy rémlik előtte, minden dolga büntett. –

Ímmost jöve hozzá Berni vitéz Detre,
Reggeli szokásból, kora üdvözletre;
Látta nehéz kedvét, hamvahodott képét:
Okosan kérdezte ura egészségét.

Azután elkezd, szót szóra felelvén:
Terem a bölcs íge koros ember nyelvén:
De, ki állandóan be is váltja tettel,
Azt fogom én hívni nagy bölcs nevezettel.

Tegnap a mérséket ételben italban
Bölcs szóval ajánlád, nem volt panasz abban:
De ma fejed bánja, csikorogsz utánna,
S ha kinek beszélnéd, mosolyogva szánná.

Megkövetem arról királyi személyed,
Szabadon szólásom' gonoszra ne véljed;
Hű szolgád vagyok én, az voltam atyádnak:

Harmadik öltő már, hogy a hunok látnak.

Mert, hogy Keveházán, Tárnok vize mentén
A nagy csata megvolt, Czezimornál szintén:
Elborított minket tetemes nyíl, kopja;
Bendeguz atyádnak lettem hadi foglya.

Szolgállak azóta. Azelőtt, megvallom,
Gyülöltem, a hunnak ha nevét is hallom;
Tűz-víz e világon nem oly eskütt ellen,
Mint vala hún és gót egymás faja ellen.

Legelőbb Tárnoknál víttuk a fő harczot,
Völgyébe ledönténk sok barna hun arcot,
Jó Keve nem volt már, nem Kádosa, Béla:
Még egyre világolt szász Detre aczéla.

Akkor megütének újfent Czezimornál,
Bendeguz alátört Hunbércz ködös ormán,
Nyila itt van most is, csontomba temetve:
Azóta nevem lón: vashomloku Detre.

Birkoztam atyáddal erejim fogytáig,
Vérem apadtáig, inam szakadtáig;
Végre kezét nyujtá, ő az aczél marku;
Tetszett énnekem a becsületes alku.

Nem adott el rabbá hadi szolga képen,
Kótyára hunok közt nem ereszté népem;
Udvara közzé vőn fejedelmi sorral,
Szolgálni tanácscsal engede és karral.

S a honja-veszett nép, régi szabad gótok –
No hisz' az is megvan, no hisz' az is boldog;
Szárnyad alatt békén gyarapodva élnek;
Nem töri a járom; jól vannak szegények.

Én hát ennyi jóért ne fizetnék jóval?
Míg bírtam, erővel, – míg lehelek, szóval?
Bendeguz is gyakran, Rof is bekivánta
Vén Detre tanácsát; soha meg se' bánta.

Neked is azt mondom (terhedre ne essék):
Bolond szeren indult amaz uj bölcsesség;
Mert valamint józan szavaid el-etted:
Olyan vala tegnap az a másik tetted.

Mértékre imbolygott a beszéded rudja,
De, a mit cselekvél, dőre, hebehurgya;

Nyilad is ellőtted, vaktába', sebessen;
Paripádra ültél: vigyázz, le ne vessen.

Micsoda tanács ez – ember ilyet halljon! –
Az egy birodalom két főt hogy uraljon?
Féked egyik szárát hogy kibocsásd kézből? –
Soha, soha nem költ józan okos észből!

Mert vajon egy lóra két nyeret teszünk-e?
Két lovas egy nyergen tud-e ülni szinte?
Két törnek is, ugy-e, nem elég egy hüvely? –
Micsoda ész volt, hogy ilyen dolgot művelj?

Tagot is embernek párjával az isten,
Ada csupán egy főt, urrá egész testen;
Egy daru, ék csúcsán, a falka vezére,
Méhraj is indul csak egy anya röptére.

Ez a világ sorja. De te, bölcsebb mint az,
Te a dolgok rendén egyet csavarintasz;
Neked írott könyv is hazudik *rovásra*,⁷
Hiú mesemondó az üdők tanácsa.

Nem szegte hatalmát Hunor ősöd ketté;
Utána fia Bor ilyen osztályt tett-é?
Keve, Kajár, Béla, bölcs Keled és Dána
Egy helyet egyenkint megültek utána.

Igy Apos, így Zombor s valamennyi előd
Zengő szavu dalban forog a nép előtt;
Igy Bendeguz és Rof, kit te nyomon váltasz:
Egyedül bírál mind hunok országát az.

De te, bölcsebb mint ők, (visszafelé véljed)
Megfelezed tennap királyi személyed:
Boldogtalan! ebből nagy lesz a kár még:
Hús, vér az öcsédé: te maradsz az árnyék.

Nem vádlom öcsédet: szive hozzád hajló:
De nyugtalan, ádáz, mint harci szilaj ló:
Az is megural, ha bátran töri féked;
De ha kezded gyöngé, nekivadúl, s véged.

Örülsz, hogy ez osztály atyafi jóságból –
Ne hidd! mivel esett hülye gyarlóságból;
Mint a hajós (mondják), ha támad a vihar,

⁷ *Rovásra hazudni*. Maig élő mondás, annyi mint sokat és folyvást hazudni, mintha csak *irva* volna. Azért mertem a *hun* írásmóddal (mely *rovásra* történt) kapcsolatba hozni, dacára mai tréfás színezetének.

Engeszteli önként becses marháival.

Megfogyatád önkint hatalmod egészét,
Hogy a fele' árán megváltsd fele-részét;
Boldogtalan! itt nincs feles osztályban mód:
Feljött az erős nap, halványodik a hold.

Ne adja, hogy érjem, Isten, e baj végét:
De vér foly ez alkun, sok foly ezen még itt;
Ne adja tanulnod a temagad kárán:
De ha áldozat kell, te leszesz a bárány.

Engem a nagy vénség tart egyedül búra,
Nyúlik erőtlen, mint nyilak ázott húrja;
Mint tücsöké pusztán, gyenge szavam zümmög:
De, a mi veszendő, nem fordíthatom meg. –

Igy zárta beszédét fejedelmi Detre.
Soká Buda nem lelt ép szót feleletre;
Mint sas fészkebe ha idegen sas szállna:
Verte vadul szívét az ijedség szárnya.

Végre süket hangon, mely kétfele vásott:
Mit tegyek?.. im késő, mondotta, tanácsod;
Sok is a bánatra, de kevés a tette.
Most közelébb hajlott Berni okos Detre.

Őrizd magad, ugymond, Etele hírétül:
Azzal Buda romlik, ha Etele épül,
S mely röpkülő szárnyát terjeszti nevének,
Lészen neked, ugy tudd, halottas az ének.

Őrizd magad attól, gyenge szived' lássa;
Félelem a gőgnek itató forrása,
Azzal veri szomját, növeli ártalmát;
Mig bátor eszeség letöri a szarvát.

Ketten uralkodtok: ő annyi, miként te:
No hát ne legyen több, vigyázz elejénte;
Színig ugyan tartja folyamot is partja:
De ha nő egy ujjnyit, messze kicsap rajta.

Két férfi birokban egyenlőn vetekszik:
Nehezen kél a ki egyszer alul fekszik;
És hegy tetejéről a kő ha megindul,
Le az aljig oztán nem áll meg azontul.

No hát eleinte szemesen ügyeljed,
Hogy el ne szorítsa közös ülőhelyed,

Mert sanyarú lesz majd ülni kicsiny szélen,
S visszakapaszkodni földre-bukó félen.

Atyafi jóságból, puha békességből,
Oda ne is engedj semmit a tiédből;
Mert mikor az ijjenek enged egyik szarva,
Félrerug a másik, noha nem akarja.

Nem mondom, öcséd is gonosz akarattal –
De bizony rád nő, ha gyengének tapasztal;
Viszi saját kénye, rohanó dagálya:
Mint ha szelet fogván megered a gálya.

Im eleget mondék. Te fogadd tanácsom.
Tartok, nehogy itten Etele meglásson.
Szeretem én őt is: de Budát meg féltem,
Mert messzire látó öreg időt éltem.

Ily szóval az agg hős elmene dolgára,
Hagyván Buda lelkét hánykódni magára;
S hánykódik vala ez, mint habon a csónak,
Forgatván elejét és végét a szónak.

HARMADIK ÉNEK. A TANÁCS VISSZÁJA

Még Budaszálláson Etele is múltat,
Ott tartja vigasság és rokon indulat;
Buda egyik legszebb palotáját lakja;
Nem is igen készül haza Etellakra.

Veszi hegyes törét, az aranyos metszöt,
Puha rózsafába levelet ír, tetszöt,
Szeretetből írja, szeretetből küldi,
Szerető kívánság gondolata szüli.

Irja Ildikónak, Aladár anyjának,
Valamennyi között első asszonyának:
Udvara díszével fejedelmi társa
Vigadni siessen, föl Budaszállásra.

Buda neje, Gyöngyvér⁸ is sürgeti jöttét,
Hogy Aladárt lássa, első fi-születtét;
Ő maga is sínli, hogy távol a gyermek,
S messzi van egymástól lobogó szerelmek.

Íme az esztendő tavaszi zöld színben
Újulva köszönt bé, csupa öröm minden;
Etelének is most esztendeje fordul:
Tavasza megnyílt, szive-teje csordul.

Örömdomásra, írja, hogy e végett
Fölveri hadastul az egész hun népet,
Veri elébb vadra, aztán lakomára:
Hova édes társát szerelemmel várja.

Sátora nyitjánál most áll a meg épen
S örül Detre vitéz, leli jó kedvében;
Görbe szikár testét kardon alig vonja;
Hanem a beszédet ügyes észszel fonja:

Beh jó, kinek (ugymond) szolgál az egészség,
Barna piros színben a férfiu épség;
Ki érzi, jövődő számos fiak atyja:
Jó kedve az ollyat soha el nem hagyja.

⁸ Gyöngyvér. Régi *pogány*-magyar nő-nevet alig-alig talál az ember. Én a *várad*i *registrum* magyar jelentésű neveiben véltem ilyesek nyomára akadni, hol *Gyöngy*, *Gyönyörű* stb. fordulnak elő, mint nőnév. Így lőn szerkesztve a *Gyöngyvér*, mely annyi mint *gyöngy-testvér*. Nem a hasonló nevű madárra gondoltam tehát.

De az öreg ember csak tövis az ágon,
Látja, hogy ő nem kell ezen a világon,
Ide-oda zsémbel, zörög mint a haraszt;
Érzi, hogy oly vendég, kit senkise' maraszt.

Engem is itt únnak – érzem, tova hínak;
Örömet lennék már vendége Odinnak:⁹
Vada húsát enném, méhsört vele innám,
Háza előtt a bajt ifiodva vinnám.

De talán engem már itt feled a Norna;¹⁰
Velem egy ívásu senki nem él korra;
Fiaim a harczban, kedves unokáim
Elfogytak előttem, Bendeguz csatáin.

Oda vannak mind, mind; szanaszét hevernek.
Lettem magam újra másodszori gyermek;
Mint gyerek a bölcsőn néz csak tehetetlen:
Nézem a világot elfolyini felettem.

Karom agg; de látni, azt eleget látok:
Sokat a mi volt már; keveset ujságot;
Mert nem is új nekem e világon semmi,
Kire más példát ne tudjak elővenni.

Láttam, hogy a nap, hold, az örök menny sátra
Ma is az, ki tennap, s ama kéklő Mátra:
De az ember dolga soha nem állandó,
Keze-műve pusztúl, maga is halandó.

Láttam hiu voltát emberi dolognak,
Hamari felhágtát, hamar estét soknak;
Királyok elestét, birodalmak vesztét:
Diadallal kezdték, czudarul végezték.

Láttam arany béke zavaros bomlását,
Mialatt még iszszuk vala áldomását:
Nosza most, kard-ki-kard! haj-előre, kopja!..
Vértől csurog a nép eskütevő jobbja.

Igazat én láttam fordulni hamisra,
Drága nemes gyöngyöt éktelen kavicsra;
Méhsört savanyúvá, örömet is búvá,
Bátor bizodalmat riadó gyanúvá.

⁹ *Odin*. A scandináv hitrege fő istene.

¹⁰ *Nornák*. Végzetnők, mint a *párvák*. Hárman vannak. Egyike a csatán elesett hősöket vezeti Odin lakába (Walkyria). Hogy *Detre* itt pogányul beszél, holott a Nibelung-énekben keresztyén, azon nem fog megütközni, ki a régibb *Edda* énekeket ismeri. Azok még mit sem tudnak ama nagy keresztyénségről, melyben egykorú hőseiket a mai német írók, mint a *civilizatio* (!) képviselőit, a *barbar* Etelével szemközt állítani annyira szeretik. A história Theodorich-jának semmi köze e regebeli Detrével.

Atyafivér vizzé, sőt epe-méreggé
Hogy változik átal, ezt látom örökké;
Ez vagy áruló, sese-susa szóktól:
Őrizd magadat te a fülbesugóktól.

Mert az ilyen szó bont tömör egyességet,
Vékony repedésbe feszíti az éket,
Feszegeti halkán, míg hasad és szétdül:
No tehát őrizkedj' afféle beszédtil.

Budának is én ezt mondom vala szinte,
Mert nálad idősebb, nem is oly őszinte:
Koros ember gyengül, rebeg az mindentül,
Egy kicsi szellőre talpig összerendül.

Mert fél az erőstől titkosan a gyenge,
Maga gyarlóságát teszi mindég szembe;
Gondja vadul víraszt a derekabb társon;
Ki ártani tudna, nem hiszi, ne ártson.

Dícsérnek előtte: neki már az is seb;
Azt méri titokban, mennyivel ő kissebb;
Csak azon fojtódik, csak azon evődik:
Híred szele, füstjét leveri a földig.

Nem sejtet-e már is Buda elváltoztát
Mióta királyul fényét vele osztád?
Szeme rézsut pillog; huzza magát vissza;
Még a vidám bort is hallgatagon iszsza.

Neved árnyékát ő azelőtt is félte:
Buda jó bátyádnak bús gondra nővel te,
Gyermek korod óta, hogy az első haddal
Szájára vön a nép, szárnyára vön a dal.

Bokros csemetéjét fájlalta nevednek,
Hogy örege, ifja sűrűn emlegetnek,
Sokat emlegetnek, szeretve szeretnek;
Szeme-fénye lől már az egész nemzetnek.

Szeme-fénye másnak, az övében szálka,
Lettél, akaratlan, szomorú vaksága:
Szárnyát maga fosztá, erejét megosztá,
Féltiben a félöst tette nagyobb rozsza.

Ki méri egyenlőn, omló vizek árját?
Péczére ki szabja levegő határát?
Fényt hova és meddig a nap is áraszszon? –

Az menjen, uralmot, birodalmat osszson!

Nem is a szeretet, atyafi szent hűség –
Szülte csupán tettét puha kislelkűség:
Ha nem teszi is fél, ha teszi is bánja:
Ujját lemetélvén, most visszakívánja.

Ha még csak az ujját: azt kicsibe venné.
Lettet azonban már ki tehet létlenné? –
Ezért szive búval, teli sok gyanúval,
Mint nyárfa reze, bár szellőcske se' fúvall.

Tudom, szeretetben hozzá te vagy édes;
Nagy lelked a húnok közt példabeszédes;
Szavad is már eskü: hát még hited oztán!
Nem változik elméd Buda elváltotán.

De soká dörzsölve asszu fa is gyúlad:
Hamarább ennél az emberi indulat;
Kivált ha örökké: „Buda így, úgy...” hallod:
Isten maga volnál, mégis megsokallod.

Lám mondom azért, hogy sziszegő kigyótól,
Tarts, mondom, örökké a fülbesugótól:
Buda szavát hordja, maga is megtoldja:
Mit összekötétek, sima kézzel oldja.

Akarsz Buda hőssel meglenni királyul:
Ezt adom a szóhoz, szavaim zártául:
Nem fér soha vele az egész Etele:
A mi valál eddig, légy ezután fele.

A mi dicső és jó, azt közösen osszszad,
Egyedül te inkább elbirod a rosszat;
Igy vele tán megférsz urasága székén,
Bár senyved a nagy szív a türelem fékén. –

Szóla; de bölcs észszel Detre bolondul járt:
Etele arczától megszörnyede mindjárt:
Szeme a villámot kegyetlenül ontja,
Maga fojtott szóval, fenyegetve mondja:

Nem tudom, Odinnak asztalához ül-e,
Kit felakasztottak magas ösztörűre,
Sátorom elébe, törvény szava nélkül,
Ronda repesőknek útálatos étkül.

Hanem azt az egyet mondom, öreg, néked:
Úgy verd ezután is közibünk az éket,

Palotám küszöbjén úgy lássalak itten:
Hogy szörnyü halált halsz. Meglesz, bizony Isten.

Össze az agg ember rogya két térdére,
Kegyelmet urától szava miatt kére,
Csókolta ruháját, bő köntöse alját,
Könnyel potyogatta bársonyos aszalyját.¹¹

Hogy ő nem akarta, nem is úgy gondolta,
Szót nyelvire a szó hebehurgyán tolt;
Öreg ember csácsog, hamar ad tanácsot,
S ha beszédnek indul, nem tudja, mi már sok.

Hogy Bendeguz és Rof élő tanu benne –
Azaz, élve mindjárt bizonytságot tenne:
Volt-e hunok iránt ő valaha rosszal,
Tettben avagy szóban valamely gonoszszal.

Ily mentség ajakán rebegett a vénnek.
Megesett nagy lelke bátor Etelének,
Haragja lohadton meglohada, s fenkölt
Szive nem tűrhette az alan' fetrengőt.

Állj fel, öreg – monda, lábára segélvén –
Megvertelek, úgy-e, fene szókkal élvén?
Nem bántalak immár. Eredj tova bátran:
Nincs tiltva előtted ezután se' sátram.

Buda vérem felől a mit eléhoztál,
Abba' lehet jó is: nyűgös az ily osztály;
De, ha magát győzvén az erősebb enged...
Mondom, öreg, nincs mért úgy féltetni minket.

Ezzel ereszté el a szász nagy Etele.
Eszébe jutott most Ildikó levele,
Köti hún-kötéssel¹² czifra selyem tokját,
Maga és az asszony tudja csupán bogját.

Köti óhajtással. – Detre pedig mégyen,
Sárga fakó színét tüzeli a szégyen:
Gógös Etel, jó, jó! Ha nehezen, mégis –
Dörmögte magában: lám, bent van az ék is!

¹¹ *Aszaly*. Maig élő szó. Jelenti a népnél a női mellénynek derékon alul függő karéjait (pellempátyait). Ballaginnál *Zwickel*, ruhaereszték. Nálam itt csipkézett, rovátkolt szegély a köntös alján. (A Nagy szótár nem ismeri.)

¹² *Hún kötés*. Általában mesterséges kötést akar jelenteni, minő a hunoknál lehetett; czélozva a ma is köznyelven forgó *kún* kötésre.

NEGYEDIK ÉNEK. A VADÁSZAT

Parancsol a húnok ifiabb királya,
Kard az egész földet véresen bejárja,
Fegyverviselő nép mindenki felüljön,
Buda szállására, hadi szerbe gyűljön.

S indul az ádáz kard, mintha tüzes villám;
Karikáit a hir hányja, mikép hullám;
Adja tovább a jelt, ki belátja távol:
Viszi lovas ember, az is lóhalálból.

Mint rengetegen fut zaja robbanásnak,
Veti tovább erdő, bércz, öböl egymásnak,
Itt elhal, odább még csak azután gerjed:
Tanyára tanyáról a hír szava terjed.

Egy nap elég, kettő – de bizonynyal három,
Hogy kint legyen a kard a messze határon;
Körül a szomszédság valamennyi reszket:
Vajh, kire a szörnyűk mostan fegyverkeztek!

Ámde hunok földjén meleg öröm pezsdül,
Felzajlik az élet, mely pang vala restül;
Mint reggeli hús víz tunya álmos arczra:
Oly léleküditő e kiáltás: harcra!

Ott régi kaland jut eszibe a vénnek,
Mellyet maga is már feledett s az ének;
Holt sebhely is érez idő változásán:
Emlékezet újul hadi hír hallásán.

Ott férfi nyugodtan lát hadi készséghez,
Szól komolyan, ritkán, annál többet végez,
Paripát fényessé, fegyverit élessé,
Teszi sok szerszámát nagy rettenetessé.

De a fiatalság, mely harcra szokatlan,
Békés Buda évin nőtt fel tanulatlan,
Mint büszke csikó-mén, ha ereszti jászol,
Tör, ront, szalad, ugrál, ide-oda gázol.

Otthon a fehérnép sem dolga-felejtő,
Sürög a kezében tarka színű fejtő,
Hímzi ura szűrjét, szép tiszta ruháit;

Titkon eped, könnyez, férje után áhit.

Még a gyerek is mind háborukat majmol,
Nádparipán nyíllal, kelevézzel bajmol,
Kard, paizs a játék; vele alszik, ébred; –
Így felabajgatta Etele a népet.

S már Budaszállásán gyűl a sereg össze,
Körül a sík pusztát lepi sűrűn, messze;
Annyi hegyes sátor terem a fris zöldben,
Mennyi vakond-túrás nincs puha mezőben.

Kin hogy Buda bajnok körül eltekintett,
Meddig szeme látta, be se' látta mindet:
Jobbra fejét s balra komolyan hintálván,
Mond az öreg zásznak, vele együtt állván:

Én nem tudom, e nép mire gyűl mostanság,
Avvagy mire véljem Etele parancsát:
Tudtomra körösleg vagyon áldott béke,
Nincsen is a húnnak sehol ellensége.

Másképp se javallom, igazat megvallván,
Mert enyim a pálcza, most, béke uralmán,
Népemet a nyájtól zaklatja hiába,
Elegyíti harczát békém poharába.

De micsoda harcz ez, mely vakon így lázad?
Gondolom ez játék; afféle vadászat;
Mint öreg embertől hallani még helylyel,
Hogy apáink néha éltek ilyen csellel.

Hanem, attól tartok, ő teszi, ő bánja:
Másszor a had nem gyűl, ha megint kívánja,
Akkor se', ha fegyver igazán kell majdan;
Így Etele csúfra maga marad bajban.

Erre az ősz Detre: No no! – halkal inti,
Tudja öcséd, mit tesz; hogy kedve szerinti
A népnek ez ujság; s gyülekezvén hadra,
Örömebb fordul lakomára, vadra.

Nem csoda, e játék ha neked nem tetsző,
Meglásd, mire vége, milyen ember lesz ő;
És te magad kérded: „Buda király hol van?
Csak üres árnyékát taposom a porban.“

Ily szócsere lőn ott. Hanem Etelének
Mi gondja ezekre s valamit beszélnek;

Ő kora hajnaltól paripán ül estig,
Ő legelőször kél, legutolszor fekszik.

Hadait fárasztja, töri a mezőben,
Déli napon úgy, mint viharos időben,
Ő maga legtöbbet ázik, alél, fárad,
Hosszu sovány böjtben szomju inye szárad.

Rendeli a népet zászlókba nemenkint,
Külön ismét osztja, szedi fegyverenként;
Hét nemet így állat, régi szokást nézve,
Mind a hetet oztán szeli több uj részre.

Sereg ott seregből csapatonként válik,
Dárdavetőt, íjászt külön egybeállít,
Lovagot külön csap kaszás szekerektől,
Vár-bakoló eszközt másféle szerektől.

Kürtszóval egész nap gyors rendre kaptja:
Kiki szabott helyét mint nyíl odahagyja,
S vissza megint fusson egy bizonyos jelre;
Zavaros bomlásból rend legyen egyszerre.

Kürtölteti: „nemre!” – akkor a nép oszlik,
Hét nagy egész törzsbe, neme szerint, foszlik!
Kürtölteti: „hadra!” – ekkor az egyféle
Fegyver külön indul maga tett helyére.

Mint olaj a víztől, bár összevegyítnék,
Elvál, maga társát felkeresi mindég:
Úgy Etele is bármint seregét zavarja,
Helyre legottan gyűl, mihelyest akarja.

S mint elegyes kártyát csuda szemfényvesztő
Más rendbe varázsol, ha lecsap a vessző:
Etele azonkép hadai forgását,
Keze intésével intézi varázsát.

Néha ugyan történt, hogy – mint anya végett
Egyedül két nyáj közt kicsi bárány béget, –
Valaki nem lelte, hol az ő állása:
Jaj neki, hogy útban Etele meglássa!

Van úgy, az egész nép, mint vert had, elomlik,
Száguldva mezőben szanaszét iramlík:
De, mikép nagy foltja sereges madárnak,
Mind sorba verődnek, mielőtt leszállnak.

Van, hogy egész tábor kapu módra fordul,

Minden csapat éllel meredez a sorbul;
Mint gyermeki játék – csürcsavarintóban,
Sarkon forog egy vég, más szilaj ugróban.

S valamint jó béres kezében az ostor:
Mégkanyarul hosszan néha egész had-sor,
Közepin hurkot vet, gyors vége kipattan:
Megérzi bizonynyal, kire majd ez csattan.

Igy a király napról sergét töri napra;
Néha meg álmából éjjel veri talpra,
Esteli éhomra falatozván máskor,
Megriad a kürtszó, első harapáskor.

De, ha nehéz munkán sanyarta eléggé,
Hagy pihenőt közben; becsüli vendéggé;
Bő hússal üdíti, jókedvű itallal:
Ki gondol ilyenkor testi viadallal!

Sok legelő nyáját terelik a pusztán:
Ha levágnak egyet, jó második oztán;
Igy rendre gulyáit a nagy sereg éli,
Ura gazdagságát jóllakva dicséri.

Nem is emlegettek ott egyebet nála,
Etele a húnok igazi királya;
A legutolsó is érzi magát jobbnak:
Etele nagyságán gondolja nagyobbbnak.

Büszkén valamennyi érzi a hún ember:
Hogy, ki vala csepp víz, ő ezután tenger. –
Így Etelét, mondom, sokat emlegették;
Buda király meghalt, tán el is temették.

És bizony akkor már csak Etelén állá,
Maradni a népnek egyedül királya:
De hite nem szellő, s nem nyíl, melyet ellő;
Jó Buda bátyjához szereteti kellő.

Azért, mikor a nép immár keze alatt
Betanult eléggé, mint a parancsolat,
Hadaít állásban hagyja kívül rendén,
Maga szól Budának, palotába menvén:

Bátya, ne vedd tőlem e hadi cselt zokon!
Titkomat elzárni vala méltó okom;
A mit adál kardot, néztem, ugyan jó-e?
Megforgattam, ugyan harcolni való-e?

Jól vág. De te mostan jövel és szemléljed,
Mutasd a seregnek királyi személyed;
Háboru nincs, mondjad, de vadászat s béke:
Teli nemes vaddal a Mátra vidéke.

Szóla, erős kézben melegítve jobbját.
Elméje Budának hányta ezen habját,
Nem tudta, mitévő legyen e dologgal?
Míg Detre kacsintva vágott neki loppal.

Akkor pedig öcscsét bízván megölelte,
Szeme könybe lábadt, repesett a lelke;
Sátor elé mindjárt vezeték fő ménjét,
Mutatta hadának királyi személyét.

Egyszer a had s kétszer Buda szaván forga,
(Öcscse, mi jelt adjon, sugván neki sorba');
Seregek bomlását szemlélte csodával,
Mellyet maga intéz jeladó jobbával.

És nézni tovább még volna talán kedve:
Hanem abbanhagyta, csúful megijedve,
Mikor, vele szemben, megeresztett kantár,
S hegyezett kopjával, tör vala egy dandár.

Négy lépésre a had, mint szikla, megállott;
De Buda lelkében gyanu felvillámlott
S megfutna bizonynyal, ha Etel nem tartja,
Maga is ott állván, s mosolyogván rajta.

Még sem vala kedve játszani több harczot,
Szégyelte is ezt az iménti kudarczot;
Fenszóval a béke örömét tudatta,
Szájába miképen Etele hős adta.

Hallván pedig a nép hirtelen a békét,
S hajtani hogy meg kell a Mátra vidékét:
Elkezde hadastól ujjongva nevetni,
Etelét ujjongva hosszasan éltetni.

Egy szörnyü kiáltás lőn az egész tábor,
Még a siket föld is rendült bele távol,
Meghallotta nevét az is új urának:
Etele, Etele, Etele királynak.

Ő pedig áldozván lakomát a haddal,
Másnap elindítá kora pitymalattal,
Merre felé a Bükk borul és a Mátra –
Hanem e beszédből marad is még hátra.

ÖTÖDIK ÉNEK. FOLYTATÁS

Ildikó azonban feljöve, mint hajnal,
Rózsa telyes képpel, szőke arany hajjal;
Jöve napkeletről, hol a hajnal támad;
Fénye, vidámsága Etele urának.

Lágy hintaja himbál szelid paripákon,
Maga henyél selymes, dagadó párnákon;
Mellette, a kasban, Aladár ficzánkol,
Atyja-felé örvend, szeme, arcza lángol.

Két felül a hintón s két sorral utána
Léptet az udvarnak száz-száz deli lyánya;
Földet söpör úszó fátyoluk szegélye,
Arczokat ingerli a lovaglás kéje.

Mint a hadak útja¹³, vegyesen csillaggal,
Szeli az ég boltját gyöngyhímű szalaggal:
Ugy lepi átlátszón a földet uszályok,
Közzüle ragyogván csillagszemű lányok.

De arany és kő is ragyog ottan drága,
Lovakon a szerszám futosó világa;
Szélyel az árnyékba fénye lövell tüzként,
S vissza, ha nap ránéz, meri nézni büszkén.

Görbe tevék hátul, mint oriás lúdak,
Libegő járással hosszú nyakat nyútnak;
Kincs vala, kincs-érő, azokon terhelve,
Sátornemű, szőnyeg, drága szövet, kelme.

Ezután a szolgák, barna vegyes sorral,
Mint valamely árnyék, húzódtak a porral. –
Kit, a hogy elmondám, sátor alól végre,
Szemlél vala Gyöngyvér, Buda felesége.

Nézte alattomban, sátora szűk nyitján,
Állva belül vastag, lefolyó kárpitján;
Puha kezecskéit összecsapá rajta,
S akaratlan egy szót száján kiszalajta:

Ki hát ez az asszony? miféle királyé?..

¹³ *Hadak útja*. Tejút az égen.

Mintha nem is volna, több nála, királyné!
Ő pedig *az* volna, született neméből,
S nem tegnapi pille Buda kegyelméből!

Etele pedig már ölben Aladárját,
S bévitte karöltve maga édes párját;
Szélyel a lányokakat palotába küldvén,
Igy monda nejének, vele szembe ülvén:

Beh szép vagy, öröm vagy, én gyönyörűségem!
Bizony, annál is még szebb vagy te ma nékem,
Mikor első izben palotámba jöttél,
Világ szép asszonya, te az enyim lettél.

Akkor is ám kérők hada gyült miattad,
Noha első férjed' sápadva sirattad;
Vitéz fejedelmek, világi leventék
Kincses ajánlattal szerelmök izenték.

De te, gyermek-özvegy, Szigfrid után sirtál,
Másnak szerelemre soha meg se' nyíltál;
Valamint a bimbó vissza ölet zárja,
Ha korán-hév napnak elhagyta sugárja.

Te is úgy maradtál napod kora szüntén,
Hervadva szerelmed hamari eltüntén,
Mielőtt még tudtad, igazán tanultad:
Úgy kelle siratnod valamint elmultat.

De mióta lettél édes feleségem,
Minden ölelésre gyönyörűbb vagy nékem,
Mert szép ködös arczczal, könnyeborult szemmel –
Legszebb pedig a nő piros szerelemmel.

Nyílj hát, telyesedjél, én rózsá-virágom!
Boríts leveliddel, puha boldogságom!
Szívja soká, szívja szép ajkad ez ajjak!
Kedvem lenne ma, hogy öleden meghaljak.

Nem felel az asszony semmit ezen szókra,
Csak tüzes orcáját engedi a csókra,
Félig nyílt szemeit, piczi gödrös állát,
Gömbölyü két karját, síma fehér vállát.

Így mulatoznak egymás örömeiben,
Valamíg a hév nap dele járt az égen;
Paripáktól ekkor Aladárt behozták:
Szerelemben azt is majd kétfele oszták.

Fel, magosan, apja dobta kicsiny terhét,
Kaczagott a gyermek, s lihegő: „egyszer még!”
Anyja pedig szemmel kísérte ijedten,
Mégis azért büszkén, hogy fia nem retten.

Majd apja, emelvén keze' paizsára:
Nőj nagyot – elkezdé – hunok nagy királya!
És – mint fiatal lomb fedi törzsökét el:
Híred az enyémet árnyazza sötéttel!

Igy szóla; s az asszony sírta örömkönnyét.
Azután választá ragyogóbb öltönyjét,
Mert ideje volt már Gyöngyvérhez is menni,
Nagyobbik-urához¹⁴ illet beköszönni.

Ajándékit elébb küldé bizonyostul:
Három teve terhét, csuda állatostul,
Mint déli honukból hozták vala nem rég
Lágy Perzsia gyapját, hindu szövött selymét.

Így azután mentek Buda hőshöz átal,
Hol fennlaka díszlik faragott korláttal;
Jó Buda Gyöngyvérrel sietett eléjük,
Gádor előtt várta királyi személyök.

Hamar a két asszony szeme összevillant,
De csak a míg ember frissen egyet pillant,
Hidegen egymásnak azalatt benyelték
Ruháit, alakját, egész teste-lelkét.

Akkor Buda nője messze kitárt karral –
Fogadá vendégét nagy csók-zivatarral,
Ilda is ágyának örvend vala szintén,
Szavainak mézes csemegéjét hintvén.

Majd Aladárt Gyöngyvér kapta megint öltre;
(Bútt emez a csóktól, helyét letörölve;)
Dícsérte milyen nagy, dícsérte milyen szép;
Boldog anya – mondá – fiad oly igen szép!

Megveri nézéssel szemem, attól félek.
De jer palotámba, mi legyünk testvérek.
Mondván, bevezette. Utánok azonnal
Mene a két férfi, nyájas nyugalommal.

Akkor Etel, látván Buda nője tettit,
Micsoda jósággal szeretik szerettit,

¹⁴ Nagyobbik ura a nőnek férje bátyja.

Nagy szive örömmel telyesedék rája,
S így szóla, előre mosolyogván szája:

Hej, mire gondoltam én eme hadköltést!
Asszonyainknak, lám, szerzek időtöltést,
Lengő sátor alatt, hűs Mátra berekben,
Valamíg a hév nap nyári tüze rekken.

Nosza hát induljunk hajnali harmattal,
Udvari népestül, az egész nő-haddal,
Lássák a vadászat riadalmas sorját,
Ülvén lakomával büszke vadak torját.

Tapsolt az örömtül Buda felesége,
Buda sem lelvén szót hamar ellenébe; –
Lovalák az udvart nagy bontakozásnak,
Hogy hajnali hússal megeredjen másnap.

Ott eleven sürgés mindenfele pezsdül,
Göngyölik a sátort rúddal, czövekestül,
Szőnyegeket szednek, drága vagyont, össze,
Térdelik a málhát, ügyesen kötözve.

Arany-ezüst készség van egész halommal,
Lót-fut a vén sáfár: mit tegyen e lommal?
Poharak, medenczék, tálak özön fénye,
Föld-ette királyok lakozó edénye.

Az asszonyi nép is gondba' fejét főzi,
Kicsiért nagy felleg homlokát redőzi,
Sok majd csak az úton jut eszébe reggel,
Marad a szükséges, viszi a mi nem kell.

Bontják, szolga-cseléd, a sok teli vermet,
Benne arany köles, buja földben termett;
Boza italt, *kámot*,¹⁵ bort is vele bőven,
Dús lakomák lelkét, emelik tömlőben.

Szerszám szanaszélyel tisztul ragyogóra,
Hintó vala készen, kötni mokány lóra;
Málha-barom békón; paripát vakarnak:
Keze-lába termett az egész udvarnak.

Egy rakodó vásár egész Budaszállás,
Kinek jut eszébe étel, ital, hálás?
Fáklya futó fénye éjjel is ott jár még,
S bukdosik egymásban sok fekete árnyék. –

¹⁵ *Boza, kám*. Mint a *hún* és *kún* népek itala emlegettetik a krónikák által. Kölesből erjesztett sörféle folyadék.

Másnap, hogy elértek zöld Mátra tövébe,
Sátraikat vonták egymás közelébe,
Buda kerek halmon, öcsce alább kissé;
Bő patak a helyet teszi vala frissé.

Lentebb a lapályon, boruló tölgyesben
Nyüsgött az egész had, mint valamely lesben,
Füstbokor itt és ott tapad az erdőre,
Mint mikor a hegyek pípálnak esőre.

Még az-nap az utat s éjjel kipihenték;
Etel pedig osztá a vadászat rendét:
Gyors paripán a völgy zugait bejárta,
Vagy nézte magasból, merre dül a Mátra.

S mint aratók pásztát nagy szél gabonában
Hogy' fognak, az áldást terelik sorjában:
Egy darab ott áll még, itt kopasz a tarló,

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.